

Zene páncélban

Improvizáció - hallottad már ezt a bűvös szót?
Rögtönzést jelent.

Lehet zenét rögtönözni? Ezt talán nem is kérdezi az a gyerek, aki már kicsi korában dúdolgat „saját” dallamokat, aztán meg zongora mellé ülve próbálgatja a hangzásokat. Ez a mély dörmögő talán egy medve? Az a magasan cincogó meg kisegér? És mi történik, ha a kisegér találkozik a medvével? Harcba szállnak? Barátkoznak? Megeszi a medve a kisegeret? Általában ilyesmikkel próbálkozik a billentyűsorról ismerkedő kislány, kislány.

Azután esetleg hangszer tanul, s megérti, hogy nem szabad eltérni attól, amit kottafejekkel lejegyeztek. Amit a zeneszerző kompozícióba rögzített. Komponálni azt jelenti: összerakni. Sok idegen nyelvben a zeneszerző foglalkozásának neve összerakó. Magyarul megmosolyognánk, ha valaki azt mondaná, Bartók Béla nagy összerakó...

De az is gyakran viccelődés tárgya, hogy a zeneszerző vajon honnan „szerzi” a zenét? Mintha elcsenné valahonnan.

A zeneszerzőnek eszébe jutnak dallamok, amelyeknek ritmusuk és hangszínük van. Mindez harmóniává áll össze. A dallamok olyasféle szereplők, mint a regényalakok. Most kaland vár rájuk, aztán megpihennek, itt szomorúak, ott harciasak, amott féktelenül vidámak. Formálja őket a zeneszerző, több dallamot - más szóval témát - állít szembe és kever egymással. Így meg úgy rakja össze, építkezik belőlük, mintha egy lovagra rakosgatná a páncélját: ide kerül a sisakharang, oda a mellvért, a kesztyű... Ettől alakul ki egy történetet elmesélő muzsika - mondjuk a *Péter és a farkas* Prokofjev művében. Van olyan zene, amelyik nem követ történetet, mi mégis könnyen beleképzünk efféle tartalmat. Persze az író nem kapkod, amikor

regényt ír, sőt, előre meggondolja, mi történik majd a szereplőivel. Ugyanígy a zeneszerző sem rögtönzi, mi lesz kottája következő ütemében vagy lapján. Ahogy leírja, úgy kell eljátszani. Egy vers szövegét is hangról hangra pontosan mondja el az előadóművész, csak különböző felfogásban, stílusban.

Mégis nagyon fontos szerepe van a rögtönzésnek a zene történetében. A 17-18. századi Európában a zeneszerzők hangversenyeken gyakran rögtönöztek. Amikor Johann Sebastian Bach (ejtsd: johann szebasztian bah) II. Frigyes porosz császárnál járt, az uralkodó, aki kiváló fuvolás volt, adott egy maga által kitalált zenei témát Bachnak, hogy a kor kimagasló mestere csembalón rögtönözzön rá. Ez meg is történt, a császár megelégedésére. De amikor Bach hazament, kottapapírt vett elő, és rögtönzésének emlékéből kompozíciót csiszolt, amellyel elégedettebb volt. El is küldte II. Frigyesnek.

Akkoriban egyébként a rögtönzés még a kompozíciók szerves alkotórésze volt. Minden zenéhez tartozott úgynevezett *continuo* (ejtsd: kontinuó). Ez a szó azt jelenti: folyamatos, és olyan - sohasem szünetelő - szólamot jelölt, amelyben meghatározott harmóniakat játszottak egyes hangszerek, de ezeket szabadon keltették életre, szabadon gazdálkodtak a harmóniak hangjaival. Bach és kortársai után ez a gyakorlat megszűnt. De a versenyművek - amelyekben egy szólóhangszer áll szemben a zenekarral - bizonyos

pontjain megszólaló *cadenzákban* (ejtsd: kadenca) az előadónak rögtönöznie kellett az adott tétel témáira. Később az előadók nemigen rögtönöztek, még a cadenzákat is valaki által leírt kottából tanulták meg.

A 20. század ismét felfedezte a

rögtönzést. A század első felében a dzsesszben, amelynek életető eleme az improvizáció. Van leírt alapjuk e zenéknek, de az előadó még a barokk *continuo*nál is szabadabban fejtheti ki virtuozitását hangszerjátékban és zenei fantáziában egyaránt. A század második felében számos olyan irányzat jelent meg, amely több-kevesebb szabadságot adott az előadónak. Már-már véletlenszerűen alakítható lett, mikor milyen hang szólaljon meg, meddig tartson a darab.

Ha egy templom orgonáján ma rögtönözni hallunk valakit, szinte biztos, hogy a zenetörténet régebbi stílusaiiban teszi ezt. A barokktól a romantikáig idéz zenei emlékeket, esetleg a 20. század „vadabb” harmóniáiból. A ma használatos stílusokban nemigen improvizál senki. Ahogyan nincs ma élvonalbeli fuvolás császár, úgy nincs a témájára rögtönző zeneszerző sem. A véletlennel játszó irányzatok másképpen élnek a pillanatnak.

A kompozíció páncélja óvja a zene formáját. De a zenetanulásban egyre több modern elképzelés tartja fontosnak, hogy kicsi kortól improvizálva is tanulhassanak a jövő zenészei - meg a jövő értő zenehallgatói is. A rögtönzésben is rendet kell teremteni.

HOLLÓS MÁTÉ